

Քառակ, որդի, երբեմն եւ 4— եյդ բառերը ոչ այնքան տեսաւ հասակը ցոյց կուտան, որքան որ փաղաքշական մաքով կը զարնանուն, բայց մէջ երկխալի ամենափոքր հասակին համակը է. եթէ, ճեղք մեծին կատար, ապա՝ եթէ արու է, ապա և էզը աղջիկ կը կոչուի Պատանեկութեան հասակը շահէ ** բառով բացայայտելուց զկնի, երիտասարդը կանուանեն (բրդ.) Խոսք կամ (տան.) Էմէ, ամուսնանալուց յետոյ արդէն Կտ է, որ ձերանալով կը կոչուի Կալար (ախար). յափաղանց ձերը Կտ-Եմ (կնկան, կուչ եկան, զատկան) և չափաղանց գրուցալից՝ Կտ- (CASTOR, ջրշուն?) Պատանեկութեան հասակ ունեցող աղջիկը կը կոչուի Կտ- (հասան) ամուսնանալու Ժամանակ Խո-? ապա Ե- (Երբ զակցան), ամուսնանալով Կտ, երկխալ բերելուց յետոյ ԻԲ, մի քանի երկխալ բերելուց զկնի գիւն ԻԲ (միջին հասակի կին), ձերացանք Կտ- (բրդ. պիւր), շատ պատուը Կտ-Կ, Ե- և Կտ-:

Մանկանց դաստիարակութիւնը

Երկխալը զեռ ոտք լիլան ու թափանցան ինչպէս տեսանք, ընտանիքի մէջ մխիթարական խնամք ու կացութիւն չունին. երբ կնկան քալել ու խօսել մալերը ձանրութիւնից մի կերպ ազատուելով թոյնոց նման ձաղերիկն կարմակն զուր, ուր մանուանդ ա՛մանները, երբ բնութիւնը Ե-Կտով շաղկի կը հաղնի, բնութեան փոքրիկ որդիք քարի, փայտի, հող ու ջրի հետ խաղալով ու տրորուելով կը մեծնան առանց կրթիչ ձեռքի մի հպատակելու: Գիւղական շարքաշ ու կիտալայրենի կեանքի հիմքը այս օրումնից կը դրուի. եթէ քաղցի կարիքը և առն զառնալու բնագոյուը չլինէին. թերեւս ընտանիքի մէջ եւ չգիտի վերաշունային:

Մարմնական կոպտութեան հետ երկխալոց միտք ու հոգին եւ անմշակ, խոպան և անկողպար կը մնան: Ավանտես լինելով կոպիտ ձեռքներու նիստ ու կացին, լսելով շատ տարանուն տգեղ հայհոյանքներ, երկխալք իրենց մալերէն առնելով այս գտները հրապարակի ու փողոցի մէջ մէկ մէկու փայ կը ձախեն Զուր-Կտ:

Ցարուայ մեծ մասը բոքիկ, գտելարմակ, կնկոց, մէկ տակ չալով զաշտ ու փողոց Թափանելուց յետոյ, երբ աշուն կը ձառնայ, բնութեան ստատկութիւնը կը համարմբէ խոր փոքրիկ որդիքը բնակարաններու մէջ, ուր կեանքը նեղ գալով իրենց օրուայ տաք մասը

լիշուն, գտել կը գտնուն գաւառի մէջ՝ բայց մամուկ պահուելու համար յայտնի չեն. ** շնութիւն գործելու Ե-Կտ-Կտ (կատարելութիւնը) ունենալու հասակը:

կիսամերկ կանցկացնեն տանիքներու վրայ ճա (գէղ) և ուրիշ խաղեր խաղալով, իսկ երեկոցեաները (արունքը) կը հաւաքուին խխուռներու գլուխները և ձիթահանքերու անկիւնները զարմեայ խաղալու և խնդալու, արտաւն ու ձիթխաճն են ժանուկներու միակ հաճութիւնը։

Այնտեղ ոչ լուսթիւն և ոչ կարգ ու կանոն առանձն բան կայ, հոգի մեռք կը պահի որ զանեւք կարգի հրախիտ, ձիթհանքի բանւորաց հարահոցը, զերաններու ճոճոցը և երեխայոց աղմուկն ու աղաղակը ոչք կը թնդացնեն։ Երեխայք հասակի և մեծութեան համեմատ խումբերու կը բաժնուին. ոմանք ճա կը խաղան, ոմանք ճաւի, մի քանիսը հաւաքուած՝ Կոթիկ, կը պատմեն. մի քանիսը բարձրաձայն հանելուկներ և շուտասերուկներ կառաջարկեն միմեանց, մէկը առաջարկածը չլուծած, հինգ վեց հանելուկ ևս կարելի նման ինքք կը թափէ։ Հակառակորդի զլխուն, յետոյ խումբերը միանալով կը թանձրանան, արմուկ ու աղաղակ կը բարձրացնեն, կը խնդան, կը ճննան և ի՛նչ գիտեմ, հազարաւոր երեխայական անմեղ խաղ ու գուարճայիք մէկ տեղ կուգան ու կերթան։ Մանուկ սերնդի ոսկի ժամանակը ի գոյր տեղ կանցնի կերթոյ. ինքն իւր կորուստը չզգար, և իրեն զգացնել տուող լիտք, շատ անգամ, հայերը իրենց Կոթիկ տղայքը երեւէ հեռացնելու համար կուղարկեն ձիթհանքերը, որպէս զի ընտանիքի հանգստութիւնը յետնգարեն։

Ինչպէս կը պատահի, մի քանիսը գիտենալով, որ «կարդալը եփուկ հաց է դրուկ մարդու ծոց», իրենց որդիքը գիւղական քահանայի մօտ կուղարկեն կարգալու, որոնց գիտութիւնը քերականից կսկսի և, ապմօս-նարեկով կը փրչանայ։ Այդ կարդացողները կը լինեն Կոթիկ, որ յետոյ Կոթիկ դառնան և իրենք ևս ծոցն կերպ կարդացնեն արիւնները։

Իսկ աղջիկները երբ կը փորքեն (փոր մզել, մեծանալ), կտոր մի կտաւ և տանց մի կուտան մեռքերնին. ժանկաբարձ մալերու խորհրդով նոքա ասեղը առանց թելի կը խթեն կտաւի մէջ ու կը հանեն, որպէս զի, հօտը կտաւի, աղբինքն վարժուեն։ Երբ վարժուեցան, այս անգամ ասեղը թելով կուտան և ամբողջ կտորն կը դնեն, աղբինքն, առանց նուշի ուղած կերպով կը նախշեն։ Վարժապետ մալըր զասը կը փոխէ և — էլ չի գիտէ մի քանի հատ կտիկ տալով կը շանձնէ աշակերտուհուն. սոքա են մեր տանուհու դասական առաքիաները. նա այս անգամ պէտք է գործէ և ոչ կարէ։ Սկզբնական դասը շոթի գործելն է. շորափկը գօտիկի մեով ֆուֆայիկի նման, նեղ ու երկայն գործուածք է, և միագոյն կամ բազմերանց թելերով կը պատրաստուի մի քանի հատ մանր ու բէշ շորափկ գործելուց յետոյ,

աշխատողներն քիչ առ քիչ կը նախապատրաստուի հասարակ բուն (գործայ) գործելու:

Միս կերպ՝ նախշուն բուն գործելու, կար ու ձև սովորելու համար, աշխիւները պէտք է տանել ուր մօտ: Ուստան է գիւղի մէջ համարաւոր կար ու նախշ գիտցող կիներ. նորա մօտ կը սովորեն բացի բուն գործելուց՝ պատրաստել նաև ուրիշ, նախշի մեծագործ տապ, խեղ, շաւիշ, մեկ ու կարելի՝ հանգերմներ և այլն:

Մայրերից կը սովորեն կոփ, ոլլաք և մատակ կթելը, լուացք անելը, հանգերմ կարկատները և այլն և այլն. եթէ գիւղացի աղջիկը վերև քշած շորտիկից սկսած բուն ու սախը... գործել ու կարել գիտցաւ, հանգերմ մեկնց ու կարեց, ոլլաք ու տաւար կթել սովորեցաւ, շատ քիչ ու հորդ էր համարուի. «մատներով մարդ կը շինէ՝ կասեն, և եթէ՝ «տեւր տան մէ սիւն է»:

Թէև շատ անգամ մինչև «հերանց տան ասելը չեղնի՝ կարել չգիտեն»:

Գիւղացի աղջիկը սարսափելի ազէա է, ոչինչ բանի փայ գազափար չունի, նահապետական ժողովրդի որդին կարգալ չէ՝ թղթի երես անգամ լսեսներ, և ինչեւ գիտնայ կարգալ գրելը, «էրէջ կեցնի»:

Իզական տեղը մանաւանդ, բացի պատաններէն, տարին 3—4 անգամ հազիւ թէ եկեղեցու երեսը տեսնայ, և այն՝ հորդութեւ տեղա պատճառով: Ուստան, Քրիստոս և սրբոց անունները հեքիաթի մեով մամիկներէն կը լսեն, բաց խիստ երկեղած ու կրօնատէր են, նախնեաց կրօնքի մաքորդները կանանց միջոցով փոխանցուած է:

Սրբոց որդի մինչև մեր օրերը, աղօթքի, ժամ ու պաշտման և ուխտաւնացութեան սովորութիւնը պահպանելը նոյն սրբազան պարտականութիւնն է, և շոքիկներէն սովորած կրօնական սուտ և անսուտ կանոններէն չեղուելը նոյա համար սրբապղծութիւն և անդար յանցագործութիւն է:

Այսպիսի ազբատ կրթութեամբ և պաշտով գիւղացի աղջիկը պիտի դառնայ հօգ, որու փայ է գրուած ընտանիքի բարօրական հիմքը:

Մանկական խաղեր

1) Տիւրի. Աղջիկ ու տղայ միասին չեն խաղար. աղջիկները խաղալու համար կը հաւաքուին մի տեղ և նստած՝ շուրջնակի բոլորը մեծաց մէկ թաթը պարզած կը դնեն իրարու կշտին այնպէս որ բոլորակ կը կազմէ, և զլիսաւորը մէկ մատով՝ առնելով իւր կշտին նըստողից, կտկի թաթները մէկ մէկ համրել ասելով.

«Տիւրիսի, տիւրաթիսի:

Ջուսնաթիսի, թուխ մանուկի,

Եթէ՛ գաթնայ ու կուլուշայ ^{*)}

^{*)} Կլոն, բաղադր.

Եղին վրէն ու պնդանայ,

Հաղին իզտ, խմէ իզա

Ելնայ ինձա: Բարդ երգը վերջացաւ՝ այն տեղ նստողք
մեռքը պիտի վերցնէ: և այսպէս շարունակ մինչև որ բոլորը մէկ առ
մէկ մեռքերէն վերցնեն:

Տխտիտի խաղ-երգի մի տեսակն է և հետեւեալը. վերոյշիւնայ
տողերը կրկնելուց յետոյ՝ կտակարար.

«Վիշ՝ տուն իս իշի»,

— Գոզպին,

«Էս Գոզպ,

Էս Մուրազ,

Էս Ղիլլար,

Էս Բաղդասար,

Էս Բարբոն,

Էս Գարբոն

Էս կառուն՝

Է՛ս մուկիկ»:

2) Էժ — էժ. — 4 — 5 աղջիկ մի տեղ կանգնած, մեռքի նստանքներու —
(կեռ գլուխ փայտ) մի ծաղր աջ ոտքի թաթի վրայ կը դնեն, կանգ-
նած տեղից ուժով կը ձգեն առաջ և, էժ-էժ-էժ-էժ ասելով առանց
շունչ քաշելու կերթան բերելու, երբ ճանապարհին մէկի շունչը կը-
տրուաւ, նորա զգեստը կամ փաթիթանը նստանքով կը հարուածեն
և զգեստը կը կաշխատի խել. երբ աղոթեցաւ առնել՝ խաղը կը
զապրի նորից սկսելու համար:

3) Արտաւ. — Աղջիկներու ամենապիտիւն և շատ գործածական
խաղն է Գոռաւ, երեք-չորս հաս կորակ փոքր քարեր առնելով բոլո-
րակի կը նստեն, առաջ մէկը կը վերցնէ քարերը և, «իցայ-մցայ» փառք
Աստուծայ ասելով խաղի սկիզբը կը դնէ. քարերէն երկուսը կը դնէ
գետին, մէկը կը մնայ մեռքը որ վեր ձգելով կաշխատի ձգած քարը
և ներքև մնացածները միասին վերցնել առանց թողնելու՝ որ մէկը
փայլ չընկնէ: Ամբաստը զանազան տեսակ շարուածք և քարերու
շարուածք ունենալով մէկ առ մէկ նկարագրերը տեսնող է, միայն
անունները լիշխով բառականաբար. Իտո, Իտ, Իտի (շորթիւով
քարերը հաւաքել), Իտ, Իտ, Իտի, Իտի, Իտի, Իտի (խաղալու
ժամանակ գոմփով (կուփով) հարուած տրուելու համար), Իտ (խաղ-
ողը միաժամանակ պինջը (քիթը) բռնած կը խաղայ) Իտ-Իտ (խաղուած
թիւը կը կուտի Իտ-Իտ թիւ, որով շորթիւք քարերու միջոցը կը
լափուի և բառական հետ ընկած քարերը կը հաւաքուի վերև ձը-
գած քարի հետ միասին) և այլն և այլն:

Տ զ ա յ ո ճ խ ա զ Ե ր .

1) Դժւ.—ԴԴ.—սոյորաբար մեծը փոքրի մեքից բանելով կը հարցնէ.

«Դրմբո—զմբո».

—Հն (կը պատասխանէ փոքրիկը).

«Քու մամ քնչ է եփի.

—Քալանօշ.

«Ի՛նչ է Թալի մէջ.

—Կառուի գօշ.

«Քըզի քնչ է կորի.

—Ուկէ մասնիք.

«Դնր է կորի.

—Փամու տանիք.

«Ես իմ գորի՝ ու չամ իդա» ասելով՝ լաւ կը գնգսէ ու կը փախչի. և ձեռնողը ետեւից կընկնայ՝ որ բանէ.

2) Ալի-գի.—Մէկի աչքերը կը կապեն և կոխեն շրա կողմից հրել, զարկել և փախչել. երբ կապած աչքերով կարողացաւ մէկը բանել՝ այս անգամ նորա աչքերը կը կապեն.

3) Ծեղ կամ տէր.—Ճէշն ևս աջսիտցիկն նման է. բայց աչքերը բաց.

4) Երբբ.—Սա ևս Ճէշի նման է, միայն երկու մարդ յետ ու առաջ մէկ մէկու մեռք բռնած մէկ տեղ կը կանգնեն, և ընկերները բոլորելով կը զարկեն ու կը փախչեն. երբ մէկը բանուեցաւ՝ խոր ընկերով միասին մէկ տեղ կուգայ.

5) Ու՛ Դ՛ տար.—Տ—Տ հօգի բոլորակի կը նստեն, մէջը կը կանգնի մէկը՝ որից մի բան ասնելով կը պահեն. սա գտնալով մէկից կը հարցնէ՝ «բա՛ն որ տարաւ»։ Ես քր տարայ, հա ինա տարաւ, կը գտնայ աքան, «բա՛ն որ տարաւ»։ միևնոյն, պատասխանը ստանալով՝ կոխեն ճիւղաքիլ. Այս խաղը այնքան կորսում կամ պահում էրը գտնելու համար է, որքան և զուարթութեան.

6) Ալլ.—«բա՛ն որ տարաւ»-ի նման բոլորակի նստող խմբի անգամներից մի բան կը զգտնան և «չ» ասելով խիստ զարտնէ և զգուշութեամբ մեռքէ մեռք կոնցիպնեն, իսկ առարկայի տէրը կտէ-խառի բանել այն անձը՝ որու մօտ կը կարծէ թէ կըգտնուի գողունքը.

7) Ղաբբ.—Նրկու խումբ կը կազմուի, մէկը կերթայ գիւղի մէջ պահուելու, միւս խմբի ներկայացուցիչը առաջին խմբից մի մարդ խոր հետ ասնելով կերթայ Թաղնուածները փնտռելու. Պահուող խմբի ընկերը կը բռնայ բարձրամայն՝ «Ղաբբույ, եկանք (գիւղի) փերին Թաղը, ելանք . . . -ի տանքի փրէն, ահա կըջնանք ներքին Թաղը.

և ալն և ալն. թաղնաղ խումբը տեսնելով որ փնտաղները հեռու էր գտնուին, կարճափուն առաջին խմբի վերայ և անխնայ էր ձեռնադրուին. ձեռնաղները կապաղափեն «ոճյ, ոճյ...» այսինքն՝ հզարտակ ենք մեզ՝ խնայեցէք: Գերի խմբի ներկայացուցիչը կուգայ և խաղը էր զաղրի:

8) Զ.—Մի քանի անձ էր կանգնին որոշ շրջանակի մի մէջ, նոյնքան մարդ ևս դուրսը կանգնած՝ շարժափում էր գործին. ներսիները կաշխատին շրջանի մէջ շարժափողներուն խփել, խփաղը խաղալուց էր զաղրի. եթէ շրջանի մէջ գտնուողներէն մէկը շափազանց հեռանայ՝ գուրեզները հեռացողի հետքը ուղիղ գծով էր կտրեն և սա էլ խաղալու իրաւունքից էր զրկուի. այսպէս զբոյց և ներսից անգամները փոփոխակի կտրուելով՝ դուրս մնալու իրաւունքը մեծամասնութեան էր մնայ:

9) Գրի.—Ցալմար ասպարէզի մի զլուխը երկու կողմից 10 - 20 անձինք էր կանգնեն. մէկ կողմից մարդ մի կերթայ՝ զփմացի խմբից գերի բերելու, վերջինս մի մարդ կուգարկէ եկողի առաջ, եկողը էր զարկէ և, էր փախչի, և գարիւղը ետէն կընկնայ. եթէ հասաւ և բռնեց՝ գերի էր տանէ, և այսպէս շարունակաբար:

10) Արիւս Բ.—Շու կամ փալափ խոտ ամուր ողորկելով՝ Ցալմար Բ-ի (զանկ) էր շինեն, որ էր կոչուի Բ.—, գրի խաղի նման այս ու այն կողմը կանգնելով, մարդ կուգարկեն մէկ մէկու մաս, որոնք փոխանակ մեւքով զարկելու՝ թուալայով էր խփեն:

11) Գր Բ.—Զ.— կոչուած խաղի նման մի որոշ շրջանակի մէջ կատարուած խաղն է. զբոյս և ներսի մարդիկ թուալայով իրարու էր խփեն և հարուած բնգունողը խաղալուց էր զաղրի:

12) Աննից աւելի երեխաները էր խաղան ձեռք և Կ կոչուած զանաքան խաղերը, որոնց նկարագրութիւնը զանց կանենք մանկնայթ չգաւաճառելու համար: Պան նաև քիթ, քիթ-քիթ, Ախ-ախ, դոփ-դոփ, Բ-ի և ալն և ալն մանկական խաղեր, որոնք աւելորդ էր համարենք իշել մանքաման:

Ա.

Այր մարդոց մի քանի անուններ և սոցա կրեւտեալ ձուեր

Աւետիս, Աւոյ, Աէ, Աիկ.

Սաքել, Հաքոյ, Հաքէ.

Արաւհաձ, Արոյ, Արէ, Արիկ.

Արշակ, Արշոյ.

Անգրէաս, Անգրաս, Անգրոյ, Անգրէ.

Ատուանատուր, Ատուր, Ատուատուր, Ատոյ, Ատէ. Ալիկ, Ազոյ (ան. սիբիլի, յարգի).

Բ.

Բաղդասար, Բզբոյ, Բզգէ.

Բարսեղ, Բրաւ, Բրեւ.

Գ.

Գասպար, Գապար, Գաբոյ, Գալէ,

Գալէ.

Գրիգոր, Գրգոյ, Գրգէ, Գրոյ, Գրէ,
Գրիկ.

Գալուստ, Գալոյ, Գալէ.
Գէորգ, Գեփէ, Գեոյ, Գէ.
Դ.

Դանիէլ, Դանէլ, Դնոյ.
Դարձան, Դրմոյ, Դրմէ.
Դաւիթ, Դաւոյ, Դոյ, Դաւէ, Դւէ.
Դաշտոյ, (քրդերէն Դաշտ, զաշտը
ծնած).

Ե.

Եղիազար, Եղազար, Եղոյ, Եղէ, Եղիկ.
Երանոս, Երոյ, Երոյ.

Զ.

Զօրոյ, Զաքար, Զրոյ, Զրէ.

Թ.

Թէոփրոս, Թորոս, Թօրոյ.
Թաղէս, Թաղոս, Թաղէ.
Թովմաս, Թումաս, Թումոյ, Թումէ.

Ի.

Իսրայէլ, Իսրոյ, Իոյ.

Կ.

Խաչատուր, Խոյ, Խչէ, Խչիկ.
Խաչուստ (Խաչքիւս—արեգակ).

Պ.

Աարապետ, Արաոյ, Արպէ, Արպիկ.
Աիրակոս, Աիկոյ, Աիկէ.
Աոստանդին, Աոստան, Աոստոյ.

Լ.

Լաշտապետ, Լալոյ.

Ղ.

Ղուխաս, Ղուկոյ, Ղուկէ.

Մ.

Մամթէս, — Մաթոս, Մաթէ,
Մաթոյ.

Մեկիք. } Մէքոյ, Մէքէ.
Մեկքօն } Մէքիկ, Մեկոյ.

Միսակ, — Մուսակ, Միսոյ.
Մովսէս, Մոսոյ, Մոսէ, Մոսիկ.

Միսիթար, Միսթօ, Միսոյ, Միսէ.
Միսիկ.

Մանուկ, Մնուճ, Մնոյ, Մնէ.

Մէլեր, Մէլերի, Մէլերոյ.

Մարտիրոս, Մարտոյ, Մարտէ.

Մուրազ, Մուրզոյ, Մուրզէ, Մուրէ.

Մկրտիչ, Մկուճ, Մկրոյ, Մկրէ.

Միքայէլ, Մուքայէլ, Մքէ.

Մարգարոյ, Մարգար.

Ն.

Նարութիւն, Նարութ, Նարթնն.

Նարոյ, Նարէ, Նարիկ.

Նովէփ, Նովոյ, Նովէ, Նովսիկ.

Նովաննէս, Նովան, Նոհան, Նոհնոյ,

Նովոյ, Նոհնէ, Նովէ, Նովսիկ, Նոխէ.

Նակօր, Նակոյ, Նակէ.

Ն.

Ներսէս, Ներսոյ, Ներսէ.

Նիկողայոս, Նիկողոս, Նիկոյ.

Նազար, Նզրոյ, Նզրէ.

Նահապետ, Նհոյ.

Ճ.

Ճահէն, Ճահոյ, Ճհոյ.

Ռ.

Ռամրշատ, Ռմթէ, Ռմրոյ.

Պ.

Պարոյ (Պարոյ ?).

Պետրոս, Պիտուն, Պետոյ, Պետէ,
Պետիկ.

Պօղոս, Պօղոսոյ, Պօղէ, Պօղիկ.

Պապոյ, Պապէ, Պապիկ (Պապ ?).

Ս.

Սեդրակ, Սեդրոյ, Սեդայ.

Սիմէօն, Սիմոյ, Սմոյ, Սիմէ, Սիմիկ.

Սարգիս, Սրքիս, Սրքէ, Սաօին.

Սաղաթիկ, Սաղաթէլ, Սաղոյ.

Սահակ, Սհակ, Սհոյ.

Սարուխան, Սարոյ.

Սողոմոն, Սողոյ.

Սեռ (Սեռի, սե).

Ստեփան, Սեփան, Սեփոյ.

Վ.

Վահան, Վանոյ.

Վարդան, Վրդոյ, Վրդէ, Վթիւն.

Ց.

Տոնապետ, Տոնոյ, Տոնէ.

Փ.

Փերովսէ, Փերովք.

Բ.

Իզական սեռի անունները

—

Աւոյ (Աւագեղ ?).

Աւսաս

Արմէ

Աւմոյ

Աւմաս, աղամանդ.

Աղուիթ, Խաղութ, յակինթ.

Աղուգ, Եղջըզ, ասող.

Ալիուն, Թերևս չայտուի.

Արմաղան, բնայ, պարզն.

Անթառան, անթառամ.

Ամար

Ամոյ

Արդ. Թուս.

Դիլքար, գեղունի, սիրուն.

Դեղմուն, գեղմ կամ գեղմանիկ.

Եւոյ (Եւայ).

Եզոյ, Եղիարէթ.

Եղենիկ, աղանեակ.

Եղնոյ, Եղենիկ.

Զմրութ

Զմոյ

զմրութ (սմ).

Զիթիկ

Զիթոյ

զիւթ.

խաղաղիկ.

Հաղան, ամարանոց, Խաղաղ.

Հարդար, զարդարանք?

Հարէ (արդ.) հար, նաև գեղին,

Թերևս Դիլքար նման.

Ջեռէ (արդ.) զեռ, ոսկի.

Խարօս.

Ծաղիկ.

Կարա

Կարոյ

Կթուն, բնորոշ միջուկը.

Կեժոյ, շէկ, շիկաներ.

Հում

Հումիկ

Հումիկ } Լուսնի մէջ աղաւթալը.

Հուրնիկ—հրեղէն.

Հուրի—ձալար—հրեշտակ.

Համաս (Համապիւս).

Ջունոյ

Ջունիկ

ձիւն.

Ղաղաղ

Ղաղոյ

այնքանիկ.

Փահի—(պարսկ.) մուկ, փղոսկրն ևս

հա կանուանեն.

Փահումէրի

Փէրի

տաճի, անուն.

Փարոյ—մարի, ողբար.

Փայլամ

Փայլոյ

Փարիամ.

Նարիկեղ,

Նուշիկ

Նուշոյ

Նուշ.

Նանոյ

Նանիկ

Թերևս Հայոց Նուշ

գիցունու անունը.

Նունոյ—Նունիա.

Նաղի—Նաղիկ.

Նախշէ

Նախշուն

Ոսկուն.

Քուշան, Քուշոյ.

Ձողոյ	}	արևու շող.	Ռեհան.
Ձողեր			Սքուռ — փափուկ և հաս-հաս հող
Ձողան			և ալն.
Ձողշղան			Վարդոյ — Վարդուհի.
Ձամա՝	}	շար, շարք.	Վարդեր.
Ձարան			Վառվառ (է).
Ձարոյ			Վարսոյ
Ձաքար.			Վարսէ }
Ձարբաթ — տն. ոչարան.	}	ձաքերով. ծամերով.	Փամզուխ
Չիլաք			Փամզոյ }
Չիլոյ			փափիկ ինչպէս
Չիլազ			բամբակ.
Չիւար	}	սօսի ծառ (տան.)	Փիշոյ
Չիւոյ			Փիշմիշ }
Չէլոյ			Չիլան }
Չէլան			Չիլոյ }
Չաւաշիք — գոհար.	}	եղնիկ.	Չարժուռ (Փարժուրի), նենապուկի.
Չանջան.			Չինջան }
Չանժաս — սնդուս.			Չինջոյ }
			Չընդլըղ — կաղնի, պնտուկ.

Անուններու կարգը պէտք է գտնել հետեւեալ զանազան մագդիկներն ու ծաղրական անունները, որոնք ժողովուրդը սրամտութեամբ չտակացնել պիտէ մի որ և է բնական արատ կամ պակասութիւն ունեցող անձի.

1) Հասակը կը կոչուի բոժ, ըստ հասակի մարդիկ կը լինին երկայն, որու տեսակներն են լուր, բարակ ու երկար ոտներով, Բի Բէռ (մարզուկէս) —? ցօկոյա, լիւր (արագի), Խոճ, որու տեսակներն են փի (պարակ, ուր, թերեւ քարի նման կոյոյ) խոթ կամ կոթիկ (կարճ ու հաստ), Խւ կամ Խոթ (կիսահասակ) և Խոճ Խոճ (զանաւն).

Կարճահասակներու համար կասեն նաեւ՝ Թիլուկէս գետնի բզեղ.

2) Եթէ մէկի գլուխը շատ մեծ է, կը կոչուի տոյն, տո Գոժ (գլխու նմանութիւն ունեցող տոյի կոչուած ամանին նմանեցնելով), կամ Կո Գոժ (չթիւնք կտորած ամանին նմանեցնելով՝ որ Կո կը կոչուի), Երկարամե գլուխը կանուանուի Գոճու կամ Զո կամ Կո-Զի.

3) Խոտոր պարանոց մարդը Եւէն.

4) Ներս ընկած աչքերը կը կոչուին Գոժ ու կամ Եո-Էն, Գուրս ընկած և խոշոր աչքերը Եոժեւ ու կամ Բէռ կամ Էլու, Մուռ նայողը՝

էն կամ որոշելի կամ չէ՞, աչքերը նեղցնելով առաքման փայ նա-
յողը դու (կարճատես), փերեից նայողը բաշխուի մէկ աչք գոցած՝
միւսով նայողը չափ (նայող), երբ աչքի կողմերը շրջուած ու դուրս
գարձած են՝ չափի կամ դուրսի աչք, Կոյրի անձնասիրութիւնը լսի-
բարեկեան համար իւր ներկայութեանը կանուանի խոր, իսկ բացա-
կայութեանը (տան) ու (կոյր)։

5) Գոյնի կողմից աչքերը կը լինեն խոնկ, խոր, և, չափազանցը
(բրդ.) բարձր (խառնութիւն) և չափազանց կապուած լինի (չինական ա-
մանի գոյնի նմանութեամբ)։

Քիչ սեռութիւն ունեցող մարդիկ կը կոչուին բախի տէր, չափա-
զանցը (բրդ.) ուղի (սեռակ) կամ դո՛ւ, ոչ սե և ոչ ազնուանը քաղա-
հա՛ (ցարենի գոյն ունեցող)։ սեի հակադասակերը դիւրեւ, քիչ, չափա-
զանց չէ՛լը դո՛ւ, կամ չափ, ձէ՛կ ու կարմրերեսը խոնկ, զեղնանը՝
դիւրեւ, խոր, Երեսին բծեր ունեցող չէ՛կ մարդիկ կը կոչուին դիւրեւ
ձաղխաւորը դիւրեւ, Երեսի փայ ընդ միշտ գտնուող չիթերը ի՞նչ և
մարմնայ փայ գտնուած սե նշանները, (հայ կամ քուրդ) իւր Եթէ
քիթը բնականից կրճատ է՝ դիւրեւ, Եթէ տափակ ու անդուր է՝ թփխուկ
(նստած) կամ քիչ (կտրած—չնշխած)։

6) Գլխէն խոսացողը կը կոչուի Խորք։

7) Լայնաբերանը կանուանուի քաղ, ծուծ բերանը՝ չափ, խոր,
չափ, խոր, Զրթուներ կը կոչուին խոր, Եթէ հաստ ու դուրս
առած է՝ խորք խոր, Խորք խոր կամ Խորք ճշուած ակուայ ունե-
ցողը՝ դիւրեւ, Թափած ակուայաւորը Խորք, Խորք։

8) Փոքրադէմ, մանր աչք և քիչ կարճ ու ցցուած քիթ ունե-
ցողները կը կոչուին խոնկ, սրածալը բարակ քիթով և զէմքովները
— խոնկ (աւելի կանայքը), նիհար և այտուկները ցցուած մարդիկ՝
— խոր, Դէմքը առհասարակ կը կոչուի Խորք։

9) Աչքի կողմերը ծանկող մազերը կը կոչուին Խոնկ (արտեա-
նուէր), յենքեր ծանկող մազերը — խոնկ (յենք), զլխամազերը — խոր
(կարճ է) և խոր (երբ երկար է—կանանց)։ Զանրուած ու գիսափսիւ
մազերը հընդէմ։

Դանդուր մազերը կը կոչուին խոնկ, խոր կամ խոր։

Մազերը ըստ գոյնի կը լինին բախ, և, քիչ, լուր (շատ չէ՛կ),
բախտի (լամիչ գոյնով ոչ չէ՛կ և ոչ սե)։

Մազ լունեցող զլուխը կանուանուի — խոր և (տան) Խորք, սա-
կաւամազը — խոր (գոշ)։

11) Յաւանքը կը կոչուի Խոր կամ Խոր, երբ կտրած կամ աչ-
քուելուց կեւած են մատները, մարդը կը կոչուի Խոր կամ Խոր։

Գագի հարուածը կը կոչուի դարձեալ Գագ, իսկ բաց մեռքին (մէկ թաթի) զգ (ապտակ):

12) Զաղիս նշմարելի կազալը կը կոչուի խն, կազացողը կը կոչուի Զիւ: Ուսաց մասները երբ աչրուելուց կեռած են՝ մարդը կը կոչուի խնիկ կամ Զիւկ և, սորա քաղքը Խուկ:

13) Նիւարը կը կոչուի ռիւ, Նիւար ու բարակը լաւագիկ, լուռի, Զուլու: գերը՝ Եւ, կորիկ, շատ գերը որ օրօրուելով կը քաղէ Եգի, Զիւ:

14) Զուս շուս խօսացողը կը կոչուի ռաւ, լըրգուի բերանից եթէ խօսարու ժամանակ թուք ցալաէ և խօսքերն անորոշ զուրս գան Էլիւ: Կծկմալով խօսացողը խն, Բիւ, բառերը կրաստ պաւտ արտասանողը Բը կամ Բըս:

ՄՈՐԻՆԿԱԶՄՈՐԿԱՆ ԳՈՒՈՒՈՒՆՆԵՐՆԵՐ

1. Է-փուս. — Գանկոսկրներու միացման տեղը, ճակատի վերեւ որ մանկութեան ժամանակ փափուկ կը լինի:
2. Խփ. — Գանկ (խալամ) անասնոց (մեռնելուց յետոյ):
3. Շլլ. — Ծածրակի տակ՝ վզի վերեւ մասը (շինք):
4. Վէլ Եգի. — անբառսկարները:
5. Խուլ. — քթի կրճիկաչին միջնորմը:
6. Օշի. — Խանդուկի վարի մասը:
7. Պարաւի կամ Պաւաւի } Ծոճրակ:
8. Անկիւթ. — բունք:
9. Լաւաւ. — բեր:
10. Խուլ. — կոկորդ:
11. Խուլ. — որկոր թռչնոց:
12. Սուլի. — որկոր չորքոտանեաց:
13. Մուս. — արգանդ, աւելի անասնոց համար կը գործածուի:

14. Թաւաւ. — Թռչնոց որկորը, ուր կերածը կը հաւաքուի աղիքներու մէջ անցնելուց առաջ:

15. Սիւս. — նորածիններէն յետոյ զուրս եկած փառը (անասնոց):

16. Էգուսի. — հաստաղիք (անասնոց):

17. Սաւաւ կամ Էլու ռի. — բարակ աղիք:

18. Տրփի. — յետույքին կից աղիքը:

19. Էգուսիքի. — ստամոքսի ծալեալ թերթիկները:

20. Իշիւ. }
Քաւաւի } Երկվամուկք:
Պուսի }

21. Փուս. — միգափամփուշտ:

22. Կու. — կուրճք (անասնոց):

23. Դի (սրտի) կուրճք (մարդոց):

24. Սիւլիւ. — կրճի ծալքի ոսկորը որ պոյկի մեղկէջէէ փորու մէջ:

25. Նու. — ծննդու ստորին հաստ մասը, որու փայլ են ծննդն ու պրտակները (անասնոց):

26. Մու. — գիսալ մտով միասին (ծունկից մինչև ազդարարութիւն):

27. Իսրայել.—ազգոսկիորդի կերակրելու չափախաբեքը.	35. Կեմեք.—կեռացրած մէկ թաթը.
28. Թուլ.—Խնձորը գաւախոսկորին միացնող ջիւղը.	36. Զուլ.—երկու խոր միանալով կը կարծեն մէկ ձանկ.
29. Զուլ.—Միանունը մար.	37. Խշի, դաստակ և բաշխակորը.
30. Գլու.—կամ խիւղ.—փափուկ միս.	38. Յաթուլ.—անութ ընդ անութ.
31. Զիւլ.—Սրունքի սակորը՝ առանց մար.	39. Փեւ կամ Բիւլ.—առտակորը.
32. Թաթի.—Սրունքը ձանկող փափուկ միտը.	40. Մոխրապանդ—փոքրիկ պանդներ կենդանիներու ետեւի կողմը (չորքտանիներուն).
33. Մաւ.—վեղ ոսկորներու մասը ցանուած փոքր ոսկորները.	41. Պարի.—քամակ.
34. Սաւր (տաթի).—տաթի թափելու.	42. Զուլ.—ողնաշար.

ա) Գլուխը կը համարուի հոգու կայանք, այդ ցոյց կուտայ արդէն հոգեւոր բառը. գլխու մէջն է նաեւ թշու, և երբ մէկը ապուշ լինի՝ կը կոչուի փաւի իրը շոգու նման խելքն ու միտքը (հոգին) փաւի.

բ) Գանկափորներու կեռ զծնրով միացած տեղը կանաւանուի չփոխ 44 (նախաապիւր), որով նստուած զրամ կը լինի մարդու գլխից անցնելիք ամէն շտ — Բոր պատահարք կայն.

գ) Փաւ Իւթուլ ունեցողը խեղճոտ (խեռ, նախանձ) կը համարուի.

դ) Ալքիւրիէն շատը վատ է (զգնեայ), որով ալ Իւթ Իւթ (նազար) առաջ կուգայ.

ե) Լուփփ անհարթութիւնը առաջացեր է՝ Աբրահամի իւր Իսահակ որդին կեանքով անելուց. դանակով կոկորդի մի ժաւը կը կարէ թէ լէ՝ հրեշտակը կարգեւէ, բայց կէս կորուկուց Լուփփ կառաջանայ.

զ) Սիրտը կը համարուի քաջութեան զգացման տեղը, օրինակ եթէ մէկը քաջ է, կանաւանեն Կուր.

Հ Ն Տ Ո Ն Ե Կ Ո Ն Կ Ե Ո Ն Ք

Հնաանիք կը կարգեն 1) հուր և սրբի իւրեանց կանանցով, որդիներով ու թոռներով. 2) միայն եղբայրներ իւրեանց կին և որդիներով և 3) հօգեղբայր և եղբոր որդիք. նոյն կերպ, 2—50 անձ: